

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Artykuł:

Trzciński Witold: Podział zawodowy ludności Rzeczypospolitej Polskiej

Źródło:

Ekonomista Rok 25 1925 kwartał 1, strony 82-99

Artykuł udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt.

„Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39«

H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

WITOLD TRZCINSKI.

Podział zawodowy ludności Rzeczypospolitej Polskiej

Zadaniem statystyki zawodowej jest obliczenie podziału ludności według grup zawodowych i według stanowiska społecznego w wykonywanym zawodzie. Statystyka ta odróżnia przede wszystkim ludność zawodowo-czynną i zawodowo-bierną. Zawodowo czynnymi są osoby wykonywujące swój zawód osobiście, a więc wszyscy pracujący z wyjątkiem kobiet zajętych w gospodarstwie domowym. Zawodowo czynnymi są również emeryci, rentjerzy, kapitaliści, ludzie żyjący z wsparć publicznych, nie zamieszkali u rodziny uczniowie, osoby przebywające w zakładach karnych, w przytułkach dla umysłowo chorych i t. d. Wymienieni powyżej należą do grupy „zawodowo-czynnych bez zawodu”.

Członkowie rodzin osób zawodowo-czynnych, czerpiący swe środki utrzymania z ich zarobku lub dochodu, należą do kategorii osób zawodowo-biernych, czyli przynależnych do zawodu wykonywanego przez swych żywicieli. Również przynależną do zawodu swych żywicieli będzie służba domowa, u nich zamieszkała, jakkolwiek zasada ta przyjęta w Niemczech i Austrii nie jest ogólnie uznana przez statystykę zawodową. W ten sposób cała ludność podzielona jest na 3 grupy: zawodowo-czynnych, przynależnych i służbę domową.

Naogół w statystyce zawodowej przyjęto podział na 6 głównych zawodów:

1) A — rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo, rybołówstwo i myślistwo.

2) B — górnictwo, hutnictwo, przemysł przetwórczy i budowlany.

3) C — handel, komunikacje, ubezpieczenia, przemysł hotelowy i gospodnio-szynkarski.

4) D — służba domowa, nie zamieszkała u swych żywicieli i robotnicy bez zawodu (wyrobnicy).

5) E — służba publiczna: państwowa, dworska, komunalna, kościelna, armja, wychowanie i zawody wolne t. j. adwokaci, lekarze, dentyści, literaci, artyści i t. p.

6) wreszcie grupa F — obejmująca ludzi: „bez zawodu“, a więc właścicieli domów, rentjerów, kapitalistów i t. p., o których mówiliśmy już poprzednio.

Ewolucja stosunków zawodowych ma we wszystkich krajach te same tendencje — wszędzie następuje w związku z powstawaniem i rozwojem skupień miejskich stopniowe przesuwanie się ludności od zajęć rolniczych do zawodów przemysłowo-handlowych, służby publicznej, zawodów wolnych. Jest to zjawisko najzupełniej ogólne, nie znające zupełnie wyjątków.

Statystyka zawodowa pod względem stanowiska socjalnego w zawodzie dzieli całą zawodowo - czynną ludność na trzy wielkie grupy: a) samodzielnych, b) urzędników i c) robotników.

Samodzielnymi nazywamy właścicieli, współwłaścicieli, wspólników, dzierżawców, dyrektorów, administratorów, wreszcie samodzielnych chałupników. Pozostałe dwie kategorie są same przez się zrozumiałe i nie wymagają bliższego określenia. Łącznie stanowią one grupę niesamodzielną t. j. osób nie posiadających własnego warsztatu pracy i żyjących z pracy najemnej.

O ile ewolucja stosunków zawodowych jest naogół wszędzie jednakowa i charakteryzuje ją wszędzie stopniowy zanik grupy rolniczej na rzecz grup innych, to nie da się tego powiedzieć jako o zjawisku najzupełniej ogólnem, o ewolucyi stosunków socjalnych. Naogół cechuje ją również wzrost ludności niesamodzielnej na niekorzyść ludności o samodzielnych warszta-

tach pracy, lecz zjawisko to nie dotyczy wszystkich krajów, gdyż mamy kraje, jak np. Austria i Francja, które wykazują pewien zastój w tej dziedzinie, a nawet okresami — zjawisko wsteczne — ilość samodzielnych wzrasta tam na niekorzyść nie samodzielnych. Nie naszym zadaniem jest badać tutaj, jakie są tego przyczyny, wskazać jednak pragniemy, że zjawiska takie zachodzą w jednej z części Polski, a mianowicie Galicji. Oczywiście gdy się ze zjawiskiem tem spotykamy, musimy zbadać, co to za kategoria samodzielnych wzrasta, czy są to rzeczywiście samodzielnicy, czy też są to właściciele gospodarstw karłowatych i warsztatów chałupniczych, dla których warsztat samodzielnej pracy jest tylko częścią utrzymania, które czerpią naogół z pracy najemnej, wykonywanej w innym zawodzie.

I.

Po wstępie tym szkicującym główne zasady statystyki zawodowej i ewolucję stosunków zawodowych i socjalnych w większości krajów, przystępujemy do zbadania pod tym względem stosunków panujących w naszym kraju. Jest to zdaje się pierwsza syntetyczna próba zbadania tej dziedziny i jako taka z natury rzeczy zawierać musi pewne braki. Ponieważ ostateczne wyniki spisu ludności z r. 1921 nie będą przypuszczalnie ogłoszone wcześniej, niż za jakieś 2 lata, sądzimy, że praca ta pomimo, że oparta na wynikach dawnych spisów ludności, jest ciągle jeszcze na czasie.

Największą przeszkodą w naszej pracy jest brak materiału statystycznego z jednego okresu. O ile bowiem ostatnie spisy ludności Niemiec z r. 1907 i Austrii z r. 1910 możemy uważać za pochodzące z tego samego okresu, gdyż różnica trzech lat w dziedzinie statystyki zawodowej nie gra prawie żadnej roli, to łączenie okresu 1907 — 1910 z rokiem 1897, rokiem pierwszego spisu ludności w Rosji nasuwa duże trudności. Nie mniejsze trudności nasuwają też różne zasady przeprowadzania spisu ludności w każdym z wymienionych krajów. Dlatego też sumowanie i porównywanie zawodów i sytuacji socjalnej ludności różnych dzielnic Polski może dać wynik tylko zbliżony do rzeczywistości.

Ponieważ musimy wybrać jakiś rok wspólny dla naszych obliczeń syntetycznych dla wszystkich trzech zaborów, przyjmujemy jako taki rok 1910, ponieważ jest to rok ostatniego spisu ludności w Austrii i w ten sposób zbliżamy się też najbardziej do okresu poprzedzającego wybuch wojny światowej.

Podział zawodowy całej ludności (zawodowo - czynnej i biernej).

Na zasadzie spisu ludności z r. 1897 podział zawodowy całej ludności b. Królestwa Polskiego przedstawia się w sposób następujący:

rolnictwo	56.6%	5.321.675
przemysł	15.4%	1.447.947
handel i kom.	8.4%	789.789
służba domowa.	10.2%	959.030
służba publiczna i za-		
wody wolne. ,	5.2%	488.917
inne zawody.	4.2%	394.895
Razem	100.0%	9.402.253

W b. dzielnicy rosyjskiej należą do Polski oprócz b. Królestwa Polskiego t. zw. Ziemie Wschodnie, składające się z całej gub. Grodzieńskiej, prawie całej gub. Wileńskiej i części gub. Mińskiej i Wołyńskiej.

Oдноśne obliczenia dla Ziem Wschodnich zrobione na zasadzie spisu z r. 1897 dają następujący obraz:

rolnictwo	3.993.864	72.74%
przemysł	514.419	9.37%
handel i kom.	361.158	6.58%
służba domowa	245.368	4.47%
służba publiczna	231 301	4.20%
inne zawody	145.250	2.64%
Razem	5.491.360	100.00%

Wynik naszych obliczeń zbliżony jest do obliczeń Rome-
ra (Rocznik Polski), które obejmowały całą Litwę i Ruś.

	Nasze obliczenia Ziemie Wschodnie	Romer Litwa i Ruś razem
rolnictwo	72.74 ⁰ / ₀	73.0 ⁰ / ₀
przemysł	9.37 ⁰ / ₀	9.0 ⁰ / ₀
handel	6.58 ⁰ / ₀	7.0 ⁰ / ₀
służba domowa	4.47 ⁰ / ₀	11.0 ⁰ / ₀
służba publiczna	4.20 ⁰ / ₀	
inne zawody	2.64 ⁰ / ₀	
Razem	100.00 ⁰ / ₀	100.0 ⁰ / ₀

Po zsumowaniu podziału zawodowego ludności b. Królestwa Polskiego i Ziem Wschodnich, podział zawodowy ludności całej dzielnicy rosyjskiej z r. 1897 przedstawia się w następujący sposób:

			podług Romera (całe Król. Pol. Litwa i Ruś)
rolnictwo	9.315.539	62.56 ⁰ / ₀	68 ⁰ / ₀
przemysł	1.962.366	13.17 ⁰ / ₀	12 ⁰ / ₀
handel	1.150.947	7.73 ⁰ / ₀	7 ⁰ / ₀
służba domowa	1.204.398	8.08 ⁰ / ₀	13 ⁰ / ₀
służba publiczna	720.218	4.83 ⁰ / ₀	
inne zawody	540.145	3.63 ⁰ / ₀	
Razem.	14.893.613	100.00 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀

Zadaniem naszym jest sporządzić ustalenie podziału zawodowego ludności w r. 1910. Oczywiście łatwo byłoby rozłożyć liczby ludności b. dzielnicy rosyjskiej z r. 1910 podług podziału zawodowego z r. 1897, lecz podział ten nie odpowiadałby rzeczywistości, gdyż przez lat 13 proces uprzemysłowienia dzielnicy rosyjskiej musiał się posunąć naprzód. Najlepszym dowodem tego jest fakt, że zrobiony w r. 1916 spis ludności w b. okupacji austriackiej, obejmującej z wyjątkiem części pow. będzińskiego i kilku ośrodków w radomskim najbardziej rolniczą część b. Król. Pol. — wykazywał 17.4⁰/₀ ludności czerpiącej swe środki utrzymania z przemysłu, podczas gdy liczby z r. 1897 dla całego b. Król. Polskiego wskazują tylko 15.4⁰/₀ ludności czerpiącej swe utrzymanie z przemysłu.

Innym poważnym wskaźnikiem uprzemysłowienia kraju jest wzrost ludności w miastach.

Koszutski w swej „Geografii gospodarczej Polski“, podaje następujące tablice wzrostu ludności miejskiej:

W Królestwie Polskiem:

	wsie	miasta
1897	68.5 ⁰ / ₀	31.5 ⁰ / ₀
1909	65.0 ⁰ / ₀	35.0 ⁰ / ₀
1914	63.0 ⁰ / ₀	37.0 ⁰ / ₀

Wzrost ludności miejskiej przypada w całości prawie na zawody przemysłowo - handlowe i ewentualnie na służbę publiczną.

By skorygować wynik obliczeń dla b. Królestwa Polskiego musimy przyjąć pewne hipotezy. Wiemy, jaką jest ilość robotników w r. 1910, a gdy do liczby tej dodamy ilość pracujących w rzemiosłach — wówczas otrzymamy ilość pracujących w przemyśle najemników, — nie znamy jednak ilości samodzielnych w przemyśle, gdyż ilość ta nie jest przecież identyczną z ilością przedsiębiorstw.

Statystyka rosyjska w r. 1897 oblicza stosunek ilości robotników do zawodowo - czynnych samodzielnych na 64.3⁰/₀, w stosunku do 35.7⁰/₀.

W Galicji w r. 1910 ilość zawodowo-czynnych niesamodzielnych w przemyśle wynosi 67.28⁰/₀ całości, w dzielnicy pruskiej, bardziej rozwiniętej pod względem rozwoju gospodarczego, ilość niesamodzielnych w przemyśle wynosi od 70 — 80⁰/₀.

Dla Król. Polskiego przyjmujemy ilość niesamodzielnych w przemyśle na 66.66⁰/₀, odbiegając nieznacznie od liczb ustalonych w r. 1897 (64.3⁰/₀) i przyjmując liczby stosunkowo bardzo zbliżone do odnośnych liczb w Galicji z r. 1910.

W r. 1910 liczba robotników fabrycznych Król. Pol. wynosiła 400.922, do liczby tej dodajemy okragło 120.000 pracujących w rzemiosłach ¹⁾ i otrzymujemy 520.922 pracowników najem-

¹⁾ Koszutski w swej Geografii podaje ilość pracujących w rzemiosłach na 120 — 150.000. W r. 1919 w rzemiosłach pracowało 130.323 pracowników. Przemysł i Handel Nr. 10 (1922).

nych, odpowiadających 66.66% ilości osób pracujących w przemyśle, ogólna więc ilość zawodowo-czynnych w przemyśle wynosić będzie 781.383.

Ludność zawodowo-czynna Król. Pol. w r. 1897 — wynosiła 2.954.685, co w stosunku do całej ludności stanowi 31.43%. Stosunek ten dla porównania musimy zachować przy obliczeniach w r. 1910. Ponieważ cała ludność Kr. P. w r. 1910 wynosiła 12.139.000, przeto ilość zawodowo-czynnych wynosiła 3.815.287.

Ilość pracujących w przemyśle wynosi, jak wyżej obliczyliśmy 781.383, co w stosunku do całej ilości zawodowo-czynnych wynosi 20.47%.

W r. 1897 ilość ta wynosiła 17.62%, ilość więc zawodowo-czynnych w przemyśle wzrosła o 2.85%. Wzrost ten dotyczy oczywiście nie tylko zawodowo-czynnych, lecz i stałej ludności. W związku z powyższem powiększamy odsetek całej ludności pracującej w przemyśle, wynoszący 15.4%, o 2.85% i otrzymujemy w ten sposób 18.25%.

O te same 2.85% zmniejszamy ilość osób czerpiących swe środki utrzymania z rolnictwa, a wynoszącą 56.6% i otrzymujemy 53.75%. Inne podziały pozostawiamy bez zmiany.

Na zasadzie nowo otrzymanego klucza zawodowego rozkładamy ludność Król. Pol. z r. 1910 i otrzymujemy:

rolnictwo	53.75%	6.524.712
przemysł	18.25%	2.215.367
handel i kom. . . .	8.4%	1.019.676
służba domowa . . .	10.2%	1.238.178
służba publiczna . .	5.2%	631.228
inne zawody	4.2%	509.838
Razem	100.0%	12.138.999

Ludność Ziem Wschodnich należących obecnie do Polski wynosiła w r. 1911: — 6.960.000; liczbę tę rozkładamy proporcjonalnie do klucza zawodowego ludności z r. 1897, gdyż nie mamy żadnych danych upoważniających nas do jego zmiany i otrzymujemy:

rolnictwo	72.74%	5.062.704
przemysł	9.37%	652.152
handel i kom. . . .	6.58%	457.968
służba domowa . . .	4.47%	311.112
służba publiczna . .	4.20%	292.320
inne zawody	2.64%	183.744
Razem	100.00%	6.960.000

Łączne więc zestawienie podziału zawodowego całej ludności byłej dzielnicy rosyjskiej w r. 1910 — 11 daje:

podług Romera dla Kr. Pol., Litwy i Rusi			
rolnictwo. . . .	11.587.416	60.67%	68%
przemysł	2.867.519	15.01%	12%
handel. . . .	1.477.644	7.74%	7%
służba domowa . .	1 549.290	8.11%	13%
służba publiczna .	923.548	4.84%	
inne zawody . . .	693.582	3.63%	
Razem. . . .	19.098.999	100.00%	100%

Przystępujemy do podziału zawodowego całej ludności b. dzielnicy austriackiej. Podług spisu z r. 1910 obraz ten jest następujący:

	Galicja		Polski Śląsk Cieszyński	
rolnictwo. . . .	71.94%	5.852 634	27.1%	38.273
przemysł	9.36%	761.761	48.9%	69.242
handel. . . .	9.49%	771.557	9.3%	13.168
służba domowa. .	1.49%	121.164	3.0%	4.248
służba publiczna	4.00%	325.323	3.7%	5.239
inne zawody. . .	3.72%	302.843	8.0%	11.328
Razem	100. 0%	8.135.282	100.0%	141.598

razem więc:

podług Romera, włączającego cały Śląsk Cieszyński			
rolnictwo	5.891.007	71.17%	69%
przemysł	831.003	10.04%	13%
handel	784.725	9.49%	10%
służba domowa . .	125.412	1.51%	8%
służba publiczna .	330.562	4.00%	
inne zawody . . .	314 171	3.79%	
Razem	8.276.880	100.00%	100%

W b. dzielnicy pruskiej podział zawodowy całej ludności przedstawia się inaczej w każdej prowincji. W obliczeniu naszym uwzględniamy tylko Poznańskie, Prusy Zachodnie i Śląsk Górny, nie bierzemy zaś pod uwagę drobnych skrawków Prus Wschodnich i Śląska Dolnego.

Z b. prowincji poznańskiej powróciło w r. 1920 do Polski 1.920.500 osób na zasadzie obliczenia w r. 1910. (Weinfeld. Tablice stat. 1923). Liczbę tę rozkładamy na zasadzie klucza zawodowego dla Poznańskiego i otrzymujemy:

rolnictwo	54.0%	1.037.070
przemysł	23.4	449.397
handel	8.7	167.084
służba domowa	1.2	23.046
służba publiczna	5.1	97.945
inne zawody	7.6	145.958
Razem	100.0%	1.920.500

Analogiczne obliczenie dla Pomorza (części b. Prus Zachodnich), które liczy 967.100 mieszkańców i dla Górnego Śląska (części b. rejencji Opolskiej), który liczy 893.100, rozłożone na zasadzie kluczy zawodowych odnośnych prowincyj lub rejencji daje:

Wyszczególnienie	Pomorze		Górny Śląsk	
Rolnictwo.	50.0%	483.550	28.7%	256.320
Przemysł	24.1	233.071	47.3	422.436
Handel	9.1	88.006	8.3	74.127
Służba domowa	1.8	17.408	2.5	22.328
Służba publiczna	6.0	58.026	3.7	33.045
Inne zawody.	9.0	87.039	9.5	84.844
Razem	100.0%	967.100	100.0%	893.200

Łączny podział dla trzech części b. dzielnicy pruskiej wynosi:

Podług Romera, wliczającego
całe Prusy Zach. Rej. Olszt.
i Opolską

rolnictwo .	1.776.940	47.00%	46%
przemysł .	1.104.904	29.22	31
handel . .	319.217	8.70	9
sł. dom. .	62.782	1.67	14
sł. publ. .	189.016	5.00	
inne zaw. .	317.841	8.41	
Razem . .	3.780.700	100.00%	100%

Dochodzimy wreszcie do łącznego podziału zawodowego całej ludności Polski w r. 1910:

Wyszczególnienie	Cała Polska		dz. ros.	dz. austr.	dz. pruska
rolnictwo . . .	19.255.363	61.80%	60.67%	71.17%	47.00%
przemysł . . .	4.803 426	15 41	15.01	10.04	29.22
handel	2.591.586	8.32	7.74	9.49	8.70
służba domowa .	1.737.484	5.58	8.11	1.51	7.67
„ publiczna .	1 443 126	4.63	4.84	4.00	5.00
inne zawody . .	1.325.594	4 26	3.63	3.79	8,41
Razem .	31.156.579	100 00%	100.00%	100.00%	100.00%

Prof. Romer w swoim Roczniku Polski w r. 1919 podaje dla całej Polski przedrozbiorowej razem z Mazurami Pruskimi i całym G. Śląskiem obliczenia zawodowe niezbyt odbiegające od naszych, a mianowicie:

	Romer	nasze obliczenia
Rolnictwo . . .	65%	61.80%
Przemysł . . .	14	15.41
Handel	8	8.32
Służba domowa .	13	5.58
„ publiczna		4 63
Inne zawody. .		4 26

Różnice oczywiście tłumaczą się znacznie większym obszarem i to obszarem bardziej rolniczym, jaki prof. Romer obejmował swem obliczeniem i dlatego też ilość osób zatrudnionych w rolnictwie jest w jego obliczeniach o 3.2% wyższą niż u nas.

II.

Podział ludności zawodowo - czynnej podług zawodów.

Obliczyliśmy powyżej podług podziału zawodowego całą ludność dzisiejszej Polski w r. 1910. Praca ta byłaby nie kompletna, gdybyśmy nie obliczyli podług zawodów podziału zawodowo - czynnych t. j. żywicieli całego społeczeństwa.

Jak zaznaczyliśmy na początku naszej pracy ilość zawodowo - czynnych waha się w krajach współczesnego rozwoju gospodarczego około 40 — 45% ogółu ludności.

Niestety w dzielnicach przedwojennej Polski w trzech państwach, dzięki najrozmaitszym metodom obliczania, ilość zawodowo - czynnych jest bardzo różna.

W Królestwie Polskiem ilość ta wynosi średnio 31.43%, na Ziemiach Wschodnich waha się od 22.5 — 26.3%, w dzielnicy pruskiej waha się od 45 — 46%, a w dzielnicy austriackiej od 50 — 59%.

Oczywiście, że stosunki w jednym kraju, pomimo różnic dzielnicowych nie mogły być tak dalece odmienne. Widocznem jest, że wykonawcy rosyjskiego spisu ludności w r. 1897 nie potrafili dotrzeć do wszystkich zawodowo - czynnych lub też nie umieli wykonać powierzonego im zadania.

Specjalnie zaś, jeśli chodzi o stosunki w Król. Pol., to nie ulega wątpliwości, że nie mogą one być tak odmienne od innych dzielnic, zwłaszcza zaś od b. dzielnicy pruskiej. O ile w b. dzielnicy rosyjskiej ilość zawodowo - czynnych jest zbyt mała, w Galicji zaś wydaje się ona zbyt wysoką, tak jak wogóle w przedwojennej Austrii. Austria wykazywała przeszło 52% zawodowo - czynnych. Jest to zjawisko nieznane w żadnym z krajów. Przypisać zaś je należy zaliczeniu dużej ilości częściowo pomagających członków rodzin: kobiet i dzieci do ilości zawodowo - czynnych.

Najbliższą rzeczywistości wydaje się nam statystyka niemiecka, obliczająca na 45 — 46% ogółu ludności — ilość zawodowo - czynnych.

Niestety jednak pomimo wszelkich wątpliwości musimy przyjąć liczby te, jakie są i zmieniać ich nie możemy. Nie posiadamy zresztą żadnych danych do robienia jakichkolwiek korektyw.

Cała ludność Król. Pol. w r. 1897 wynosiła 9.402.253, ilość zaś zawodowo - czynnych 2.954.685 t. j. 31.43% całej ludności.

Ilość ta w r. 1897 rozkładała się podług zawodów w sposób następujący:

Wyszczególnienie	Z a w o d o w o c z y n n i		Cała ludność
rolnictwo	1.300.649	44.02%	56.6%
przemysł	520 561	17.62	15.4
handel i kom.	199.874	7.16	8.4
służba domowa	450.714	15.25	10.2
„ publiczna	318.265	10.73	5.2
inne zawody	164.622	5.22	4.2
Razem	2 954.685	100.00%	100.0%

W zestawieniu tem uderza niższy odsetek zawodowo - czynnych w rolnictwie od odsetku całej ludności. Zjawisko to jest zupełnie odmienne od ogólnie stwierdzonego faktu, że odsetek zawodowo-czynnych w rolnictwie jest wyższy od odpowiedniego odsetku całej ludności czerpiącej swe dochody z rolnictwa.

Należy więc przypuścić, że ilość członków rodzin, pomagających w gospodarstwie rolnem, była w znikomym stopniu uwzględniana odwrotnie do metody przyjętej w Austrii, gdzie widocznie dużą ilość kobiet i dzieci częściowo pracujących zaliczono do ludności zawodowo-czynnej.

Wyluszczywszy wyżej podniesione wątpliwości liczb tych zmieniać nie możemy. Korygujemy za to w obliczeniach na r. 1910 ilość pracujących w przemyśle na 20.47% w myśl obli-

czeń dokonanych przy obliczaniu podziału zawodowego całej ludności w Kr. Polskiem.

Powiększywszy odsetek ludności zawodowo - czynnej w przemyśle z 17.62 na 20.47‰ t. j. o 2.85‰, zmniejszamy o tenże odsetek — odsetek ludności pracującej w rolnictwie i wynoszącej 44.02‰ i otrzymujemy 41.17‰, jako odsetek zawodowo - czynnych w rolnictwie w r. 1910.

Ponieważ cała ludność Król. Polskiego w r. 1910 wynosiła 12.139.000, a odsetek zawodowo - czynnych wynosi 31.43‰ (odsetek ten z r. 1897 utrzymujemy), przeto cała ludność zawodowo - czynna wynosić będzie w r. 1910 — 3.815.287. Liczbę tę rozkładamy na zawody według skorygowanego klucza podziału zawodowego i otrzymujemy:

rolnictwo . . .	41.17‰	1 570.754
przemysł . . .	20.47	780.989
handel i kom. .	7.16	273.175
służba domowa .	15.25	581.831
„ publiczna	10.73	409.380
inne zawody. .	5.22	199.158
Razem . .	100.00‰	3.815.287

Ilość zawodowo - czynnych na Ziemiach Wschodnich wynosiła w r. 1897:

	Zaw. czynni		Cała ludność		% zawodowo czynnych
Gub. Mińska . .	483.223	na	2.147.621	t. j.	22 5‰
„ Grodzieńska.	422.715	„	1.603.409	„	26.3
„ Wileńska . .	412.263	„	1.591.207	„	24.6
„ Wołyńska .	703.477	„	2.989.482	„	23 5

W roku 1910:

	Cała ludność		Zawodowo-czynnych
Gub. Wileńska . . .	1.957.000	24.6‰	481.422
„ Grodzieńska . .	1.974.000	26.3‰	519.162
„ Mińska (część) .	930.417	22.5‰	209.343
„ Wołyńska (część)	2.098.376	23.5‰	493.118
Razem. .	6.959.793		1.703.045 = 24.46‰

Klucza podziału zawodowo - czynnych z r. 1897 nie zmieniamy i zastosowujemy go do ludności z r. 1910.

Wyszczególnienie	Gub. Wileńska i Grodzieńska		Gub. Mińska		Wołyń	
rolnictwo .	53.97%	540.015	57,08%	119.493	59.13%	291.581
przemysł .	12.57	125.774	12.97	27.152	10.65	52.517
handel .	6.25	62.536	8.60	18.003	7.28	35.899
sł. domow.	10.32	103.260	9.33	19.532	9.09	44.824
sł. publ. .	10.63	106.362	6.82	14.277	9.90	48.819
in. zawody	6.26	62.637	5.20	10.886	3.95	19.478
Razem .	100.00%	1.000 584	100.00%	209.343	100.00%	493.118

Zesumowanie tych obliczeń podług zawodu daje następujący obraz:

Ilość zawodowo - czynnych na Ziemiach Wschodnich wynosi:

		Zaw. czynni	Cała ludność
rolnictwo . .	951.089	55.84%	72.74%
przemysł . .	205.443	12.04	9.37
handel i kom. .	116.438	6.81	6.58
służba domowa	167.616	9.86	4.47
„ publ. .	169.458	9.99	4.20
inne zaw. . .	93.001	5.46	2.64
Razem .	1.703.045	100.00%	100.00%

Tablica powyższa nasuwa te same refleksje, co i tablica dotycząca Król. Polskiego z powodu odsetka zawodowo - czynnych w rolnictwie, niższego od odsetka całej ludności żyjącej z rolnictwa.

Ogólne zestawienie zawodowo - czynnych dla całej b. dzielnicy rosyjskiej daje następujące wyniki:

		% zawodowo czynnych	% całej ludności
rolnictwo . .	2.521.843	45.70%	60.67%
przemysł . .	986.432	17.87	15.01
handel i kom. .	389.613	7.07	7.74
służba domowa	749.447	13.57	8.11
. publ.	578.838	10.50	4.84
inne zawody .	292.159	5.29	3.63

Razem . 5.518.332 100.00% 100.00%

Przystępujemy do podziału zawodowo - czynnych w b. dzielnicy austriackiej.

Ludność Galicji wynosiła w r. 1910 — 8.135.282 osób, z czego zawodowo - czynnych było 4.861.187 t. j. 59.75%.

Ludność polskiej części Śląska Cieszyńskiego wynosiła 141.598 osób, z czego zawodowo - czynnych — 72.002 t. j. 50.85%.

Zawodowo - czynna ludność obu tych prowincyj dzieliła się podług zawodów jak następuje:

Wyszczegół- nienie	Galicja		Polski Śląsk Cieszyński		Razem		% całej ludno- ści
Rolnictwo .	3.541.945	72.89%	25.251	35.07%	3.567.196	72.30%	71.17
Przemysł .	443.204	9.11	28.398	39.44	471.602	9.57	10.04
Handel i k.	454.352	9.34	6.984	9.70	461.336	9.35	9.49
Sł. domowa	56.245	1.15	2.160	3.00	58.405	1.17	1.51
Sł. publiczna	154.186	3.17	3.449	4.79	157.635	3.21	4.00
Inne zawody	211.255	4.34	5.760	8.00	217.015	4.40	3.79
Razem .	4.861.187	100.00%	72.002	100.00%	4.933.189	100.00%	100.00

Klucz podziału zawodowego zawodowo - czynnych w b. dzielnicy pruskiej przedstawia się jak poniżej:

	Prusy Zach.	Poznańskie	Rej. Opolska
rolnictwo .	50.60%	56.72%	35.28%
przemysł .	20.21	18.53	39.36
hand. i kom.	7.90	7.00	7.28
sł. dom. .	1.87	1.37	1.43
sł. publ. .	7.23	5.76	4.08
inne zaw. .	12.19	10.62	12.57
Razem .	100.00%	100.00%	100.00%

Zanim przejdziemy do szczegółowych obliczeń, należy zastanowić się, czy wobec powrotu do Polski tylko części wymienionych prowincyj lub rejencyj — klucz zawodowy dla pełnych prowincyj dotyczyć może i tych części, które powróciły do Polski? — Co do Poznańskiego z góry stwierdzić można, że kilkoprocentowy ułamek ludności b. prowincji poznańskiej, który odszedł do Niemiec, nie może mieć najmniejszego wpływu na klucz podziału zawodowego ze względu na to, że część, która odeszła do Niemiec nie różniła się od reszty prowincji pod względem gospodarczym. Co do b. rejencji opolskiej (Górnego Śląska) możnaby przypuścić, że klucz podziału zawodowego w części polskiej raczej przesunąć by się powinien ku zwiększeniu odsetka pracujących w przemyśle i handlu, ponieważ Polska otrzymała najbardziej uprzemysłowioną część rejencji. Klucz ten pozostawiamy jednak bez zmiany ze względu na kolosalną trudność nowych obliczeń wobec podziału Śląska, nie idącego po linii podziału administracyjnego kraju.

Większe wątpliwości nasuwa w tym kierunku b. prowincja Gdańska ze względu na wyłączenie z Polski samego m. Gdańska, które, jako największe w prowincji miasto handlowe i przemysłowe, mogło przyczyniać się w pewnym stopniu do podniesienia odsetka ludności przemysłowo - handlowej w całej prowincji.

Obliczenia, których tu dla braku miejsca nie przytaczamy, wskazują, że wątpliwości te nie są uzasadnione. Z prowincji Gdańskiej nie weszło do Polski 736.900 ludności, co stanowi w stosunku do całej ludności prowincji wynoszącej 1.704.000 — 43,2%, podczas gdy z całej zawodowo - czynnej ludności przemysłowej wynoszącej 151.042 osób nie weszło do Polski 65.411 osób, t. j. 43,3% — stosunek prawie identyczny ze stosunkiem ludnościowym, niema więc potrzeby robienia jakichkolwiek korektyw do klucza podziału zawodowego polskiej części tej prowincji.

Cała ludność Pomorza wynosiła w r. 1910 — 967.100, a więc ludność zawodowo - czynna na zasadzie klucza 46% wynosić będzie 444.866.

Analogiczne obliczenia dla Poznańskiego wobec 1.920.500 ludności w r. 1910 na zasadzie klucza 45% dają 864.225, zawodowo-czynnych, a dla Górnego Śląska wobec 839.100 na zasadzie klucza 44% dają 392.964 zawodowo - czynnych.

Ludność tych prowincyj dzielimy podług kluczy podziału zawodowego i otrzymujemy:

	Pomorze		Poznańskie		Górny Śląsk	
rolnictwo .	50.60 ⁰ / ₀	225.102	56.72 ⁰ / ₀	490.189	35.28 ⁰ / ₀	138.638
przemysł .	20.21	89.907	18.53	160.141	39.36	154.671
handel . .	7.90	35.144	7.00	60.496	7.28	28.607
sł. domowa	1.87	8.319	1.37	11.840	1.43	5.619
sł. publ. .	7.23	32.164	5.76	49.778	4.08	16.033
inne zaw. .	12.19	54.230	10.62	91.781	12.57	49.396
Razem .	100.00 ⁰ / ₀	444.866	100.00 ⁰ / ₀	864.225	100.00 ⁰ / ₀	392.964

Łączne zestawienie zawodowo - czynnych dla całej b. dzielnicy pruskiej wynosi:

		% zawodowo czynnych	% całej ludności
rolnictwo .	853.929	50.17 ⁰ / ₀	47.00 ⁰ / ₀
przemysł .	404.719	23.80	29.22
hand. i k. .	124.247	7.29	8.70
• sł. dom. .	25.778	1.52	1.67
sł. publ. .	97.975	5.76	5.00
inne zaw. .	195.407	11.46	8.41
Razem .	1.702.055	100.00 ⁰ / ₀	100.00 ⁰ / ₀

B. dzielnica pruska, zarówno jak b. dzielnica austriacka przedstawia większą stosunkowo ilość zawodowo - czynnych w rolnictwie, niżby to wynikało z całego podziału ludności. Zjawisko to wyjaśnialiśmy już uprzednio.

Obecnie możemy już ustalić pełny obraz podziału zawodowo - czynnych w r. 1910 dla całej Polski w dzisiejszych granicach:

		% zawodowo czynnych	% całej ludności
rolnictwo .	6.942.968	57.13 ⁰ / ₀	61.80 ⁰ / ₀
przemysł .	1.862.753	15.33	15.41
handel . .	975.196	8.03	8.32
sł. dom. .	833.630	6.85	5.58
sł. publ. .	834.448	6.86	4.63
inne zaw. .	704.581	5.80	4.26
Razem .	12.153.576	100.00 ⁰ / ₀	100.00 ⁰ / ₀

Ilość zawodowo - czynnych w Polsce w r. 1910 wynosiła więc 12.153.576, co w stosunku do całej ówczesnej ludności dzisiejszej Polski stanowi 39⁰/₀, a więc trochę mniej od prawdopodobnego stosunku w innych krajach, wahającego się od 40 — 44⁰/₀.

Ogólne uwagi, jakie się tu nasuwają są te same, jakie robiliśmy przy zestawieniu podziału zawodowo - czynnych z podziałem całej ludności w b. dzielnicy rosyjskiej co do mniejszej ilości zawodowo - czynnych w rolnictwie, niż całej ludności żyjącej z rolnictwa. Podobny wynik w całej Polsce pochodzi z przewagi ludności b. dzielnicy rosyjskiej, która wynosi blisko połowę ludności zawodowo - czynnej w Polsce.

Na zakończenie niniejszych wywodów stwierdzić należy, że jakkolwiek Polska należy do krajów, w których zawód rolniczy znacznie przeważa nad innemi zawodami, nie mniej jednak w roku 1910 ludność czerpiąca swe dochody z rolnictwa w Polsce wynosiła tylko 61.80⁰/₀ całej ludności, co nie stanowi nawet $\frac{2}{3}$ ludności, i że proces zmniejszania się ludności rolniczej w związku z postępującą industrializacją kraju posuwa się szybko naprzód.

Fakt ten należy podkreślić tem dobitniej, ponieważ utarło się u nas fałszywe mniemanie, jakoby ludność rolnicza wynosi w Polsce $\frac{3}{4}$ całej ludności, co jak widzimy zupełnie nie odpowiada rzeczywistości.
